

NOTATKA

z posiedzenia Komisji Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą

Data posiedzenia: 15 lutego 2011 r.

Nr posiedzenia: 78

Posiedzeniu przewodniczył: senator Andrzej Person – przewodniczący komisji.

- Porządek posiedzenia:
1. Informacja na temat sytuacji mniejszości polskiej na Litwie.
 2. Informacja o polsko-litewskiej ekspedycji śladami zesłańców: „Toruń – Workuta – Bajdarata 2011” z udziałem dziennikarzy-podróżników, naukowców i filmowców.

- W posiedzeniu uczestniczyli: – senatorowie członkowie komisji: Dorota Arciszewska-Mielewczyk, Józef Bergier, Barbara Borys-Damięcka, Stanisław Gogacz, Piotr Gruszczyński, Marek Konopka, Maria Pańczyk-Pozdziej, Andrzej Person, Andrzej Szewiński,
- zaproszeni goście:
 - Ministerstwo Spraw Zagranicznych:
 - naczelnik w Departamencie Współpracy z Polonią Mieczysław Sokołowski,
 - Ministerstwo Edukacji Narodowej:
 - starszy specjalista w Departamencie Współpracy Międzynarodowej Beata Pietrzyk,
 - główny specjalista w Departamencie Kształcenia Ogólnego i Wychowania Grażyna Płoszajska,
 - Sejm Republiki Litewskiej:
 - poseł Jarosław Narkiewicz,
 - Europejska Fundacja Praw Człowieka:
 - ekspert Łukasz Wardyn,
 - ekspert Ireneusz Cezary Kamiński,
 - ekspert Jarosław Miksza,
 - Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie/Wilnoteka:
 - dziennikarka Edyta Maksymowicz,
 - Związek Prawników Polaków na Litwie:
 - prezes Grzegorz Sakson,
 - uczestnicy ekspedycji *Toruń – Workuta – Bajdarata 2011*:
 - kierownik Jacek Kiełpiński,
 - organizator Radosław Rzeszotek,
 - uczestnik Rafał Panecki,
 - Fundacja Pomoc Polakom na Wschodzie:
 - prezes Zarządu Olga Iwaniak,

- Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”:
 - prezes Zarządu Krajowego Longin Komołowski,
 - sekretarz Zarządu Krajowego Krzysztof Łachmański,
 - p.o. dyrektora Zarządu Krajowego Iwona Borowska-Popławska,
- Fundacja „Semper Polonia”:
 - dyrektor biura Zarządu Ireneusz Chodorek,
- Federacja Organizacji Kresowych:
 - rzecznik prasowy Ewa Szakalicka,
- Kancelaria Prezydenta RP:
 - ekspert Krystyna Lachowicz,
- Kancelaria Senatu:
 - wicedyrektor Biura Polonijnego Romuald Łanczkowski.

Przebieg posiedzenia:

Ad. 1 Ekspert Europejskiej Fundacji Praw Człowieka na Litwie dr Łukasz Wardyn omówił najważniejsze fakty dotyczące sytuacji mniejszości polskiej na Litwie. W jego opinii ta sytuacja stale się pogarsza, zaś planowane reformy ukierunkowane są na asymilację mniejszości. Łamane są podstawowe prawa obywateli, takie jak: prawo do własności, używania oryginalnego zapisu imienia i nazwiska, podwójnego nazewnictwa ulic i miejscowości czy do używania języka polskiego w instytucjach publicznych i w sferze prywatnej. Zagrożony jest także stan polskiego szkolnictwa na Litwie. Wszelkimi sposobami próbuje się ograniczyć wpływy mniejszości polskiej na terytoriach przez nią zamieszkałych, na przykład przez wprowadzenie wysokich progów wyborczych, zmianę okręgów wyborczych tuż wyborami, niedopuszczenie przedstawiciela mniejszości do Komitetu Regionów poprzez wprowadzenie wyższego progu niż powszechnie uznany.

W dalszej części wprowadzenia dr Łukasz Wardyn przytoczył główne tezy Raportu alternatywnego litewskiego Instytutu Monitoringu Praw Człowieka, przygotowanego dla Komitetu do spraw Likwidacji Dyskryminacji Rasowej ONZ. W raporcie stwierdza się jednoznacznie, że przestrzeganie praw człowieka na Litwie pogarsza się systematycznie od wejścia Litwy do Unii Europejskiej w 2004 r. Podkreśla się niski poziom świadomości praw człowieka, zarówno wśród pracowników instytucji rządowych, sądów, mediów, jak i opinii publicznej. W dokumencie zwrócono uwagę, że Litwa wciąż nie posiada rozwiniętego mechanizmu instytucjonalnego i prawnego chroniącego prawa człowieka. Raport wskazuje na fakty łamania tych praw, dyskryminację ze względu na rasę i przynależność narodową, wskazuje na przykłady nieudolności sądowniczej w tej sferze oraz na przyzwalanie instytucjom publicznym i mediom na wszelkie formy dyskryminacji.

Posel na Sejm Republiki Litewskiej Jarosław Narkiewicz wypowiedział się na temat stanu sytuacji szkolnictwa polskiego na Litwie. Zwrócił uwagę, że wejście w życie projektu nowelizacji ustawy oświatowej wpłynie na obniżenie rangi języka polskiego w nauczaniu na poziomie szkoły średniej. Art. 30 ustawy przewiduje ogólnie narzucony obowiązek nauczania w języku państwowym dwóch przedmiotów w szkole podstawowej oraz trzech przedmiotów w szkole średniej. W oparciu o polską praktykę wprowadza się również obowiązkowe nauczanie czterech godzin tygodniowo w przedszkolach. Zaplanowane zmiany mogą spowodować szybki spadek liczby szkół, w których nauczanie odbywa się w języku polskim – obecnie jest ich sto dwadzieścia. Jarosław Narkiewicz odniósł się także do sytuacji szkół wiejskich, które są zagrożone, ze względu na to, że nie spełniają ustawowego wymogu dotyczącego liczby uczniów.

Przedstawicielka Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie Edyta Maksymowicz wyraziła opinię, że strona litewska konsekwentnie dąży do likwidacji polskich szkół. Pierwszym krokiem było zlikwidowanie egzaminu maturalnego z języka polskiego, czego konsekwencją jest coraz słabsza znajomość języka polskiego wśród młodzieży polskiej. Kolejny, obecnie wdrażany etap prowadzi do postępującej lituanizacji polskiej szkoły.

Jak poinformowała Edyta Maksymowicz, w odpowiedzi na propozycję nowelizacji ustawy o

oświacie zawiązało się Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie. Edyta Maksymowicz przekazała senatorom do wiadomości treść petycji skierowanej do władz Polski i Litwy. Na zakończenie zaprezentowała fragmenty wywiadu z 15-letnią Polką, która wygrała konkurs na pracę pisemną pt. „Skutki polskiej okupacji dla Litwy Wschodniej”, zorganizowany przez państwowe litewskie Gimnazjum Tysiąclecia Litwy w Solecznikach. Zdaniem Edyty Maksymowicz zarówno treść pracy, jak i sam wywiad dobrze pokazują, co może się stać z polskimi uczniami, którzy nie będą mieli szansy na naukę w polskiej szkole. Wyraziła również opinię, że na Litwie panuje obecnie „moda na antypolskość”, co można zaobserwować szczególnie w mediach.

Ekspert Europejskiej Fundacji Praw Człowieka Jarosław Miksza wygłosił referat na temat praw politycznych polskiej mniejszości oraz kwestii używania języka polskiego w życiu prywatnym i służbowym.

Z kolei prezes Związku Prawników Polaków na Litwie Grzegorz Sakson omówił proces zwrotu ziemi na Litwie dla mniejszości narodowej. Przypomniał, że w 1991 r. na Litwie przyjęto ustawę o restytucji praw własnościowych. Niestety, na terenie zwarcie zamieszkałym przez polską mniejszość narodową: Wilno, rejon wileński oraz rejon trocki, ten proces do tej pory się nie zakończył. Po dwudziestu latach wnioski o zwrot ziemi obejmują 12 tysięcy ha, z czego zwrócono ok. 14 proc. Poinformował, że związek od czterech lat prowadzi projekt „Zwrot ziemi”, w ramach którego udziela porad prawnych, pomaga w pisaniu pism procesowych, w składaniu pozwów do sądu i skarg do Sądu Administracyjnego oraz reprezentuje klientów w instytucjach i sądach Republiki Litewskiej. Grzegorz Sakson podziękował za dotychczasowe wsparcie finansowe Kancelarii Senatu.

Ekspert Europejskiej Fundacji Praw Człowieka na Litwie dr Łukasz Wardyn swoje wystąpienie poświęcił dochodzeniu praw mniejszości narodowych przed Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości, w szczególności zaś toczącym się przed trybunałem sprawom dotyczącym pisowni imion i nazwisk. Omówił także opinię Państwowej Komisji Języka Litewskiego na ten temat, zgodnie z którą obce nazwy osobowe nie należą do systemu języka litewskiego i nie powinny być lituanizowane. Zaprzecza ona orzeczeniom litewskiego Sądu Konstytucyjnego, który dwukrotnie jednoznacznie wskazał, że oryginalna pisownia nazwisk narusza działalność urzędów państwowych i samorządowych, innych przedsiębiorstw, urzędów i organizacji.

W dalszej kolejności głos zabrał ekspert Europejskiej Fundacji Praw Człowieka, pracownik naukowy Polskiej Akademii Nauk oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego dr Ireneusz Kamiński, który zreferował problematykę dochodzenia praw mniejszości narodowych przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu w kontekście problemów polskich na Litwie. Wyraził opinię, że największe szanse przed Trybunałem mają sprawy własnościowe.

W podsumowaniu ekspert Europejskiej Fundacji Praw Człowieka dr Łukasz Wardyn zaprezentował zestawienie zawierające porównanie sytuacji polskiej mniejszości na Litwie i mniejszości litewskiej w Polsce. Uwidocznili one znaczące dysproporcje, jeżeli chodzi o prawa przyznane mniejszościom narodowym w obu państwach. Jak podkreślił, Polska, w przeciwieństwie do Litwy, wywiązała się z zapisów Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych, jak i z Traktatu o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy pomiędzy Polską a Litwą. Warto mieć także na uwadze, że istnieją międzynarodowe zobowiązania prawne, które Litwa przyjęła na siebie dobrowolnie, a które do dzisiaj nie zostały wdrożone.

W dyskusji wzięli udział senatorowie: Maria Pańczyk-Pozdziej, Barbara Borys-Damięcka, Dorota Arciszewska-Mielewczyk, Stanisław Gogacz, Marek Konopka.

Odpowiadając na pytanie senator Marii Pańczyk-Pozdziej dotyczące sytuacji oświaty polskiej na Litwie, poseł na Sejm Republiki Litewskiej Jarosław Narkiewicz szczegółowo omówił największe zagrożenia dla szkół mniejszości narodowych związane z nowelizacją ustawy o oświacie.

Senator Barbara Borys-Damięcka dopytywała o szczegóły dotyczące działalności i współpracy Europejskiej Fundacji Praw Człowieka na Litwie i Związku Prawników Polaków na Litwie z polskim Ministerstwem Spraw Zagranicznych i Ministerstwem Edukacji Narodowej.

Senator Dorota Arciszewska-Mielewczyk zachęcała senatorów do wspierania działalności Związku Prawników Polaków na Litwie i Europejskiej Fundacji Praw Człowieka. Wyraziła opinię, że skoro państwo polskie nie radzi sobie z niektórymi zadaniami, powinno wykorzystywać zaplecze fachowców. Następnie zwróciła się do MSZ i MEN o informację na temat działań podjętych w związku z pogarszającą się sytuacją oświaty polskiej na Litwie.

Ekspert Europejskiej Fundacji Praw Człowieka dr Łukasz Wardyn zwrócił uwagę, że na efekty

działań organizacji prawnych, zwłaszcza na arenie międzynarodowej, trzeba czasami czekać wiele lat, jednak kiedy już są, powodują one istotne zmiany. Wspieranie tego typu organizacji jest zatem długofalową inwestycją.

Senator Stanisław Gogacz dopytywał przedstawicieli mniejszości polskiej na Litwie o reakcję władz Polski i Litwy na skierowany do nich list otwarty w sprawie nowelizacji ustawy oświatowej.

Jak wyjaśniła przedstawicielka Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie Edyta Maksymowicz, akcję zbierania podpisów pod listem zorganizowali członkowie komitetów szkolnych. Jest to oddolna inicjatywa rodziców, w którą zaangażowała się następnie Akcja Wyborcza Polaków na Litwie. Oprócz tego 16 grudnia 2010 r. w polskim Sejmie odbyło się spotkanie rodziców z Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie, podczas którego posłowie zostali poinformowani o treści listu. Poza tym wiele środowisk oddolnie wyraziło – w innej formie, ale podobnej treści – swoje zaniepokojenie w związku z planowaną nowelizacją.

Senator Marek Konopka zadeklarował włączenie się w akcję zbierania podpisów pod listem przygotowanym przez rodziców.

Następnie rzecznik prasowy Federacji Organizacji Kresowych Ewa Szakalicka przedstawiła działania Federacji na rzecz mniejszości polskiej na Litwie.

Naczelnik Wydziału do spraw Współpracy z Polonią i Polakami za Granicą w Departamencie Współpracy z Polonią w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Mieczysław Sokołowski poinformował o działaniach podejmowanych przez MSZ, takich jak monitorowanie sytuacji polskiej oświaty na Litwie, kwestii związanych ze zwrotem ziemi czy z pisownią nazwisk. Jak dodał, inną płaszczyzną działań MSZ są liczne kontakty na szczeblach politycznych i dyplomatycznych.

Główny specjalista w Departamencie Kształcenia Ogólnego i Wychowania w Ministerstwie Edukacji Narodowej Grażyna Płoszajska odniosła się do rozporządzenia MEN określającego, w jaki sposób szkoły zapewniają podtrzymywanie tożsamości narodowej, etnicznej, językowej uczniom należącym do mniejszości.

Przewodniczący komisji senator Andrzej Person podziękował przedstawicielom mniejszości polskiej na Litwie za aktywność oraz wyraził nadzieję, że ich starania przyniosą oczekiwane rezultaty.

Ad.2 Organizatorzy polsko-litewskiej ekspedycji samochodowej śladami zesłańców: „Toruń – Workuta – Bajdarata 2011”, reżyser i kierownik wyprawy Jacek Kiełpiński oraz jeden z organizatorów, historyk Radosław Rzeszotek poinformowali o celach zaplanowanej w marcu 2011 r. wyprawy. Jednym z zamierzeń ekspedycji z udziałem dziennikarzy-podróżników, naukowców i filmowców jest nakręcenie trzech filmów dokumentalnych, w tym m.in. o losach Michała Tatarzyckiego, który w latach 1945-55, podobnie jak wielu innych Polaków, budował Workutę. Planowane jest także przygotowanie książki pod roboczym tytułem „Tak umiera Workuta” oraz wystawy. W związku z obchodzoną w tym roku na Litwie siedemdziesiątą rocznicą wywózek, do udziału w wyprawie zaproszono dziennikarza niezależnej telewizji litewskiej. Podróżnicy przedstawili senatorom projekt tablicy upamiętniającej śmierć tysięcy zesłańców, budowniczych żelaznej drogi do Workuty będącej symbolem radzieckiego GUŁ-agu. W porozumieniu z władzami miasta tablica ma zostać umieszczona na terenie jednego z byłych obozów pracy. Znalazł się na niej następujący napis w języku polskim, litewskim i rosyjskim: „Łagierników, budowniczych drogi żelaznej do Workuty, pamiętamy”, podpisany: „Polacy i Litwini”. Prezentację wzbogacił pokaz zdjęć z wcześniejszej wyprawy podróżników pociągami do Workuty, która odbyła się w 2009 r.

W dyskusji wzięli udział senatorowie: Barbara Borys-Damięcka, Dorota Arciszewska-Mielewczyk.

Senator Dorota Arciszewska-Mielewczyk wyraziła swój podziw oraz podziękowała za inicjatywę upamiętnienia losów budowniczych z Workuty.

Senatorowie poparli przygotowany przez podróżników projekt tablicy upamiętniającej.

W posiedzeniu komisji nie uczestniczyły osoby wykonujące działalność lobbingową.